

РЕЛІКТИ АРХАЇЧНОГО ПОЛІСЬКОГО ЖИТЛА

Відомий український вченій, знавець народної архітектури С. Таранушенко виділив на Поліссі три типи конструкції дахів хат: 1) на сволоках, врубаних у трикутні фронтони,— завершення зрубу причікових стін; 2) на стовпцях; 3) на кроквах¹. Перший варіант даху (який власне є об'єктом нашого дослідження) — один з найбільш архаїчних у народній архітектурі Полісся. Описуючи в середині XIX ст. колишню Київську губернію, І. Фундуклєй зазначав, що в Радомишльському повіті між Іванковим і Хабним (тепер м. Поліське) по-бутиє тип хат “з боковими рубленими стінами, які продовжуються до самого даху, звужуючись від стелі так, що вони замінюють стропила”. За словами автора, цей тип будівель поширювався далі на північ — у зону курних хат². Згідно з даними дослідників, у княжу добу такі дахи були поширені в усіх східних слов'ян³. Зараз вони збереглися в основному в лісовій зоні: у північних та північно-західних областях Росії, у Білорусії та на сході Полісся України⁴. Відомі вони в Рокитнівському районі Рівненської області⁵, на півночі Київщини⁶, Чернігівщини⁷, та Сумщини⁸.

В минулому дахи такої конструкції зводили як над коморою (сіньми), так і над житловим приміщенням. Причому, в давніших будівлях конструкція даху житла могла одночасно виконувати функцію стелі. Українські дослідники описали хати, у житлових приміщеннях яких стеля відсутня (в них вона поєднується із сухільним накотом даху)⁹.

Згадок про відповідні будівлі на Овручині та в північній частині Народицького району не зустрічаемо. Не фіксував таких жителі С. Таранушенко (за винятком окремих переказів з околиць с. Березова)¹⁰. Очевидно, останні зразки цього варіанту житла відносяться до кінця XVIII — початку XIX ст., у зв'язку з чим етнографи кінця XIX ст. зафіксували лише його залишки. Натомість С. Таранушенко описав кілька хат, в яких, незважаючи на наявність стелі, дахи зведені з колод¹¹. Причому стеля в таких випадках не завжди була плоскою. Дослідники минулого згадували на Поліссі “аркуваті” стелі, які укладали на трьох-п'яти поздовжніх сволоках, врубаних у фронтони “накоту” даху. В перекрої вони мали форму трикутника чи трапеції¹². Нам не вдалося зафіксувати подібних будівель, хоча, за словами респондента похилого віку (с. Велика Фосня Овруцького р-ну), така хата ще донедавна зберігалася в с. Коропах цього ж району.

В селах Левковичі, Ігнатіпіль, Млині Овруцького району, Закусили Народицького району, Дідковичі Коростенського району виявлено будівлі, в коморах яких стеля відсутня. Пере-криття у цих приміщеннях зрубне (поздовжньо-вінчасте), дах двосхилий. У трикутні фронтони (“закоти”), зложені з колод, врубані поздовжні сволоки-балки (“накотини”). Пере-криття даху одночасно відіграє роль стелі (місцеві назви: “накот”, “стуля накотом”, “кругла стуль”). Згадки про такі комори маємо ще з кількох сіл (Дівошин, Листвин, Возничі, Бірківське, Бондарі, Красилівка, Великий Кобилин Овруцького р-ну; В'язівка

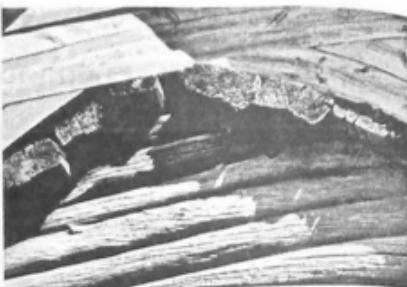
1. Причілк хати середини третьої чверті XIX ст.
(с. Левковичі)

Народицького р-ну). Тут поздовжньо-вінчаста стеля побутила поряд з плоскою, причому остання всюди переважала. Як повідомляють респонденти похилого віку, "накоти" над коморами влаштовували заможні селяни з метою захисту від злодіїв (сс. Левковичі, Листвин).

"Накот" побутував двох типів: суцільний, в якому "накотини" щільно прилягають одна до одної (хата третьої чверті XIX ст. з с. Левковичів), та розріджений, в якому "накотини" врубані з проміжком 10–20 см. У білоруському народному будівництві суцільний "накот" застосовували при будівництві комор—"амбарів", розріджений — у хатах, хлівах, "гумнах"¹³.

Подаємо описи та деякі пропорції виявлених під час експедицій будівель з використанням рубленого даху при влаштуванні покриття комор.

Особливий інтерес становить хата В.Я. Невмержицького (1928 р. народ.) з с. Левковичів. Будівля складається з комори, сіней і двох

2. Завершення суцільного накоту (с. Левковичі)

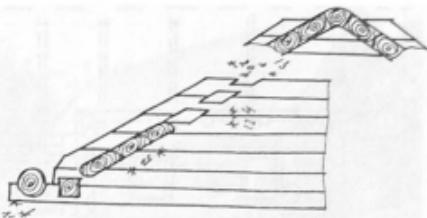
житлових приміщень (типу: комора + сіни + хата + хата). Від давньої будівлі (середини третьої чверті XIX ст.) залишилася тільки комора і сіни, житлові приміщення передбували у 1920-х роках. Первісний вигляд споруди був таким: комора + сіни + хата.

Під час експедицій детально дослідженота обміряно давнішу частину будівлі. Вона становить собою суцільний ("сквозний") зруб комори і сіней, який об'єднується через "увушу" із житловим приміщенням. Дубові підвалини ("подруби", "подрубини") підняті на дубових "пальях", вкопаних у землю. На пальях розміщаються поперечні подрубини. З дуба виготовлені також два нижніх вінці зрубу (як поздовжні, так і поперечні). Всі вищезазначені вінці виготовлені "з бруса". Решта зрубу складено зі соснових колод, торці яких протесані у формі шестигранника. В нижній площині колод вибрана "драчка". Шільність прилягання "дерев'як" забезпечує мохова прокладка. Кутові врубки вибрані у верхній частині замка (односторонній замок з лишком — "в обло"). Суміжні колоди додатково скріплені між собою за допомогою "тиблів".

У коморі є дерев'яна підлога, складена з колінних соснових дошок завтовшки у два "вершки" (9 см), у сінях (як і в житлових приміщеннях) — глинобитна "доловка". Пороги у дверях, що ведуть з двору в сіни та з сіней у комору — високі; вони влаштовані відповідно у третьому поздовжньому та поперечному вінцях. "Шапка" ("голока") дверей, котрі ведуть у комору, прикріплена до

"ушаків" (одвірків) навскісною врубкою, у сіненіх дверях кріплення "головки" ступічасте. В тильній стіні сіней ("сені") двері відсутні (колись при ній розташовувалась "стебка"). На чільному фасаді над дверима, у надвірному вінці ("нашлапі") прорубані два трапецієподібні віконця. Два аналогічні віконця розташовані на причілку комори (в десятому вінці на відстані двох "четвертей" від поздовжніх стін). Одне подібне віконце прорубане на чільному фасаді комори.

Жодне з цих приміщень не має стелі. У сінях (ближче до поперечних стін) врубані два поперечніх "трамки". У коморі стеля суміщена з "накотом" даху. Дах двосхилий. У трикутні фронтони ("закоти"), складені зі соснових колод, врубані поздовжні "накотини", виготовлені з бруса (колод, дві бокові площини яких протесані). Накотини прилягають одна до одної, утворюючи суцільний "накот". У нижній площині кожної з них вибрана драчка, щільність прилягання забезпечує мохова прокладка. Кутові врубки накоту — двосторонні (відомі в літературі як "в охряпку"). Сусідні деревини додатково скріплені "тиблями". Особливу увагу приділяли гребеневі накоту. Щоб забезпечити щільність його прилягання, верхній накотині надавали трапецієподібну в перекрой форму і заклинювали її між двома суміжними. Подібні комори зі суцільним "накотом" зафіксував С. Тараненко, зокрема у Дідковичах і Левковичах¹⁴. Суцільний накот відомий також у білорусь-

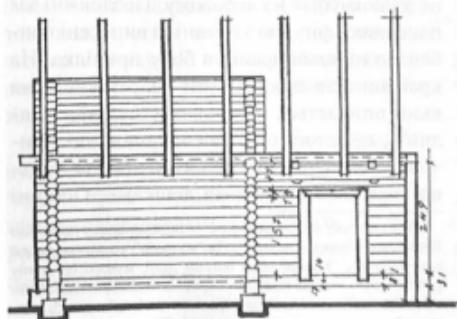
3. Конструкція суцільного накоту (с. Левковичі)

кому народному будівництві, який застосовували при спорудженні "амбарів"¹⁵.

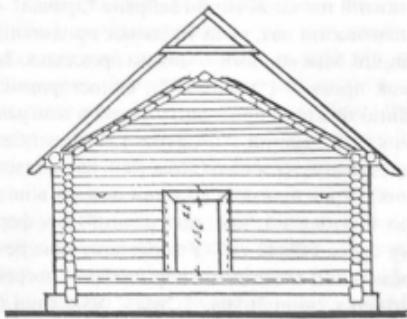
У минулому комора була покрита коленими дошками, які нижнім краєм опиралися на колоди ("зв'язіні"), розташовані на рівні верхнього поздовжнього вінця стін, що підтримують виноси поперечних верхніх вінців.

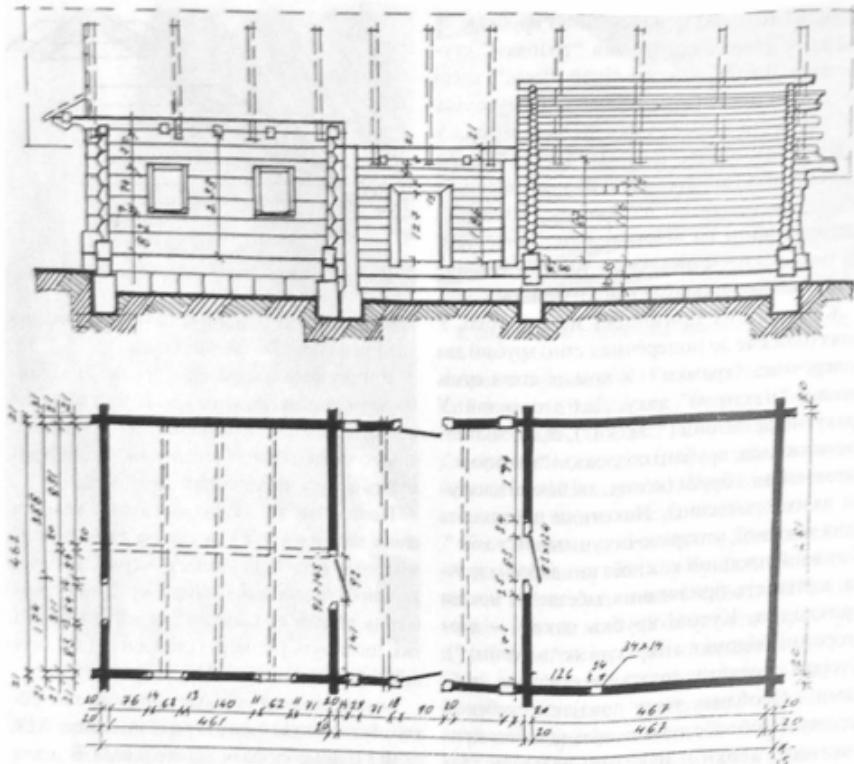
Поперечна та поздовжня стіни комори співвідносяться 1,4:1, а висота самого приміщення (від підвальних до верху накоту) дорівнює половині її ширини. Співвідношення висоти та ширини дверей (вхідних і тих, що ведуть у комору) становить 1,6:1, кут при вершині накоту — 115 градусів.

Іншим цікавим зразком давнього поліського будівництва є хата першої половини XIX ст. Ф.І.Невмержицької з цього ж села. Будівля складається з окремих зрубів хати і комори, які об'єднані сінами через пару "увшул" (з боку хати) та "арцаб" (з боку комори). У сінях двое дверей "на виліт" — у чільній і тильній стінах.

4. Зруб комори і сіней середини третьої чверті XIX ст. (с. Левковичі)

5. Хата першої половини XIX ст. (с. Левковичі)

Зруб житлового приміщення зведеній зі соснових "третин", тобто із колод, протесаних на 1/3 частину їх товщини (21x30 см). У нижній площині вінців вибрана "дракза" — поздовжній паз, який ущільнює прилягання вінців. Між вінцями — мохова прокладка. Замок простий ("косину"), односторонній. Вінці по краях протесані у формі п'ятигранника. Підвалини ("подруби") вкладені безпосередньо на землю (поздовжні на поперечних). Крім підвалин ще один нижній вінець (як поздовжній, так і поперечний) має форму бруса (40x40 см). У верхньому поперечному вінці влаштовано поріг вхідних дверей. Долівка глинобитна. "Столь" накладна (в розбіжку). Її підтримують три поперечніх "сволочки", вкладені на один поздовжній

"своловок". Стіни зовні та всередині білені по дереву. У житловому приміщенні три вікна; два — на головному фасаді, одне (наближене до покуття) — на лобовому. Поздовжні записочники фігурно затесані та винесені приблизно на один аршин з боку причілка. На краї виносів покладений "дармовис", на який опирається піддашня ("отлів", "відлив"), влаштоване в нижній площині причілка даху. Причілок захищений горизонтальними колесними сосновими дошками. Останні

"Шляхетське село Левковичі — переважають прізвища Левковські, Невмержицькі. Щодо "мужиків", то жителі гордо відповідають: "Мужик не в нашій дереві, мужик панщину робій, а ми — ні". За словами інформаторів, для позначення складової будівлі шляхти вживали терміни: "сволок", "святочок", а мужики — "трам", "трамки". Після зведення кроїв на крайню їх пару закріплювали хрест з вінком (у шляхти), або тільки "астек" з хвої (у мужиків).

6. Фрагменти накоту хати першої половини XIX ст. (с. Левковичі)

закріплений до крайньої пари крокв за допомогою дубових кілків.

Зруб комори складений із соснових колод діаметром 20 см. Замок простий, односторонній. Мохова прокладка відсутня. Особливістю цієї будівлі є драчка, яка вибрана не в нижній, а у верхній площині колоди. На дослідженні території таке розташування драчки зафіксовано лише в будівлях першої половини XIX ст. Краї вінців не протесані.

Нижні вінці зрубу розміщуються безпосередньо на землі. Квадратну в перетині конфігурацію (35x35 см) мають три нижніх поздовжніх та два поперечних вінці. Нижній поздовжній вінець, в який врубані поперечні підвалини, відіграє власне роль своєрідного фундамента (під поперечну підвальну підкладені короткі "дерев'яки"). Поріг дверей, що ведуть у комору, влаштований у верхній (другій) "дерев'яці". У коморі (поперек приміщення) настелена підлога з товстих (8 см) колотих дошок. Дошки підлоги закріплені між другим та третім поздовжніми полінами знизу. На чільному фасаді комори невеличке (34 x 14 см), прорубане в одному вінці, віконце.

Стеля в коморі відсутня. Як і в попередньому, вона суміщена з дахом ("столь з накотом", "кругла столь"); над причілковою та пороговою стінами зведені з кругляків трикутні фронтони ("закоти"), в які врубано 19 сволоків ("накотин") — по вісім на бокових схилах та один — на гребені даху. Накотини розташовані на певній відстані одна від одної і творять таким чином так званий "роз-

ріджений" накот. Кут при гребені накоту — 110 градусів.

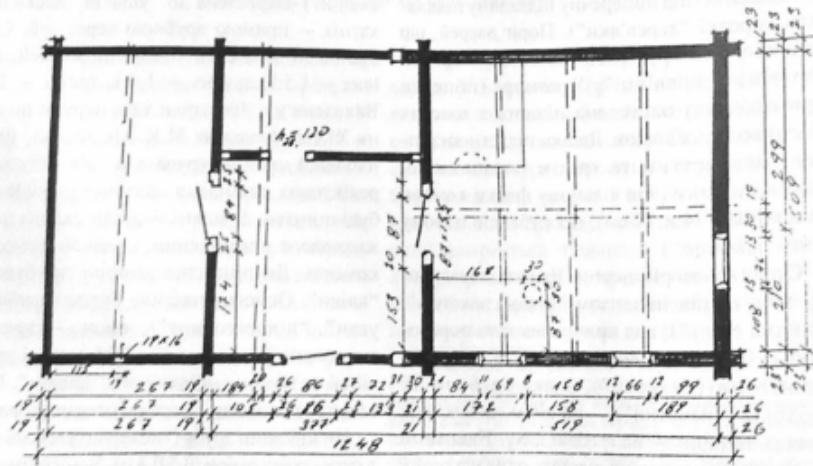
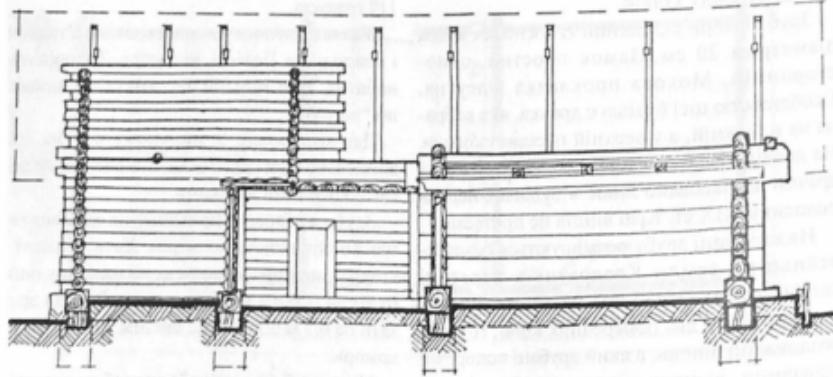
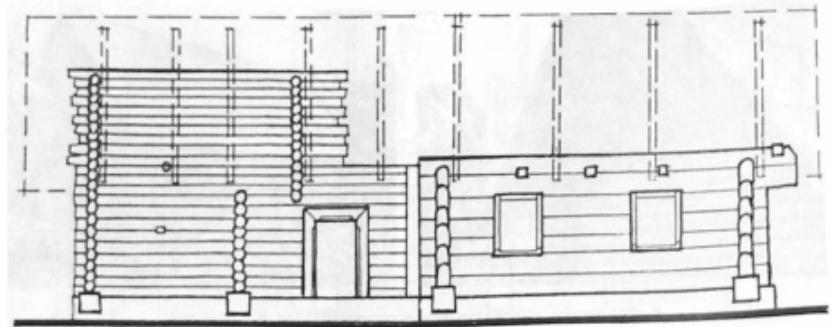
У сіннях два поперечних сволоки. Стеля, як і повсюди на Поліссі, відсутня. Долівка глинообитна. При тильній частині сіней викопано "погріб".

Дах двосхилий. У минулому він, як і всі житлові будівлі цього села, був покритий довгими коленими дошками.

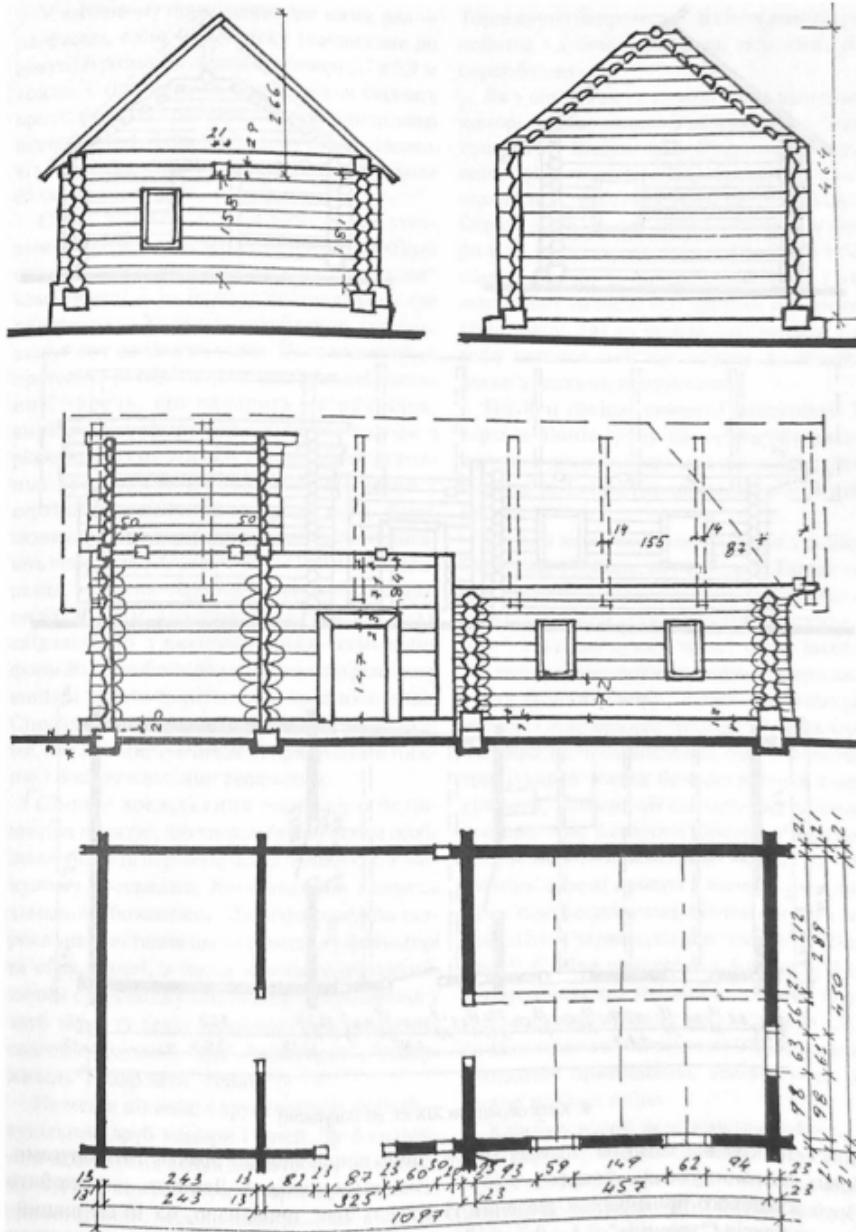
Зруби житлового приміщення та комори — майже однакових розмірів. Хата у плані — квадрат, ширина комори — на товщину одного вінця більша від її довжини. Висота зрубу хати на 0,5 м більша від висоти зрубу сіней та комори.

"Головка" ("шлапка") дверей (у коморі та вхідних) закріплена до "ушаків" насікіною, хатніх — прямою врубкою через зуб. Співвідношення висоти і ширини дверей: перших — 1,5:1, других — 1,4:1, третіх — 1,6:1. Виявлена у с. Ігнатполі хата першої половини XIX ст. (власник М.К. Медвіцька, 1902 р. народж.) сконцентрувала в собі цілу низку реліктових елементів архаїчного поліського будівництва. В плані будівля складається з житлового приміщення, сіней зі стебкою та комори. До причілка комори прибудовані "хліви". Основна частина будівлі зрубна ("в угли", "в хрестовину"), хліви — каркасно-дильовані ("в увшули"). Зруб хати зі зрубом сіней та комори об'єднують "арцаби". В сіні ведуть тільки одні двері (з головного фасаду).

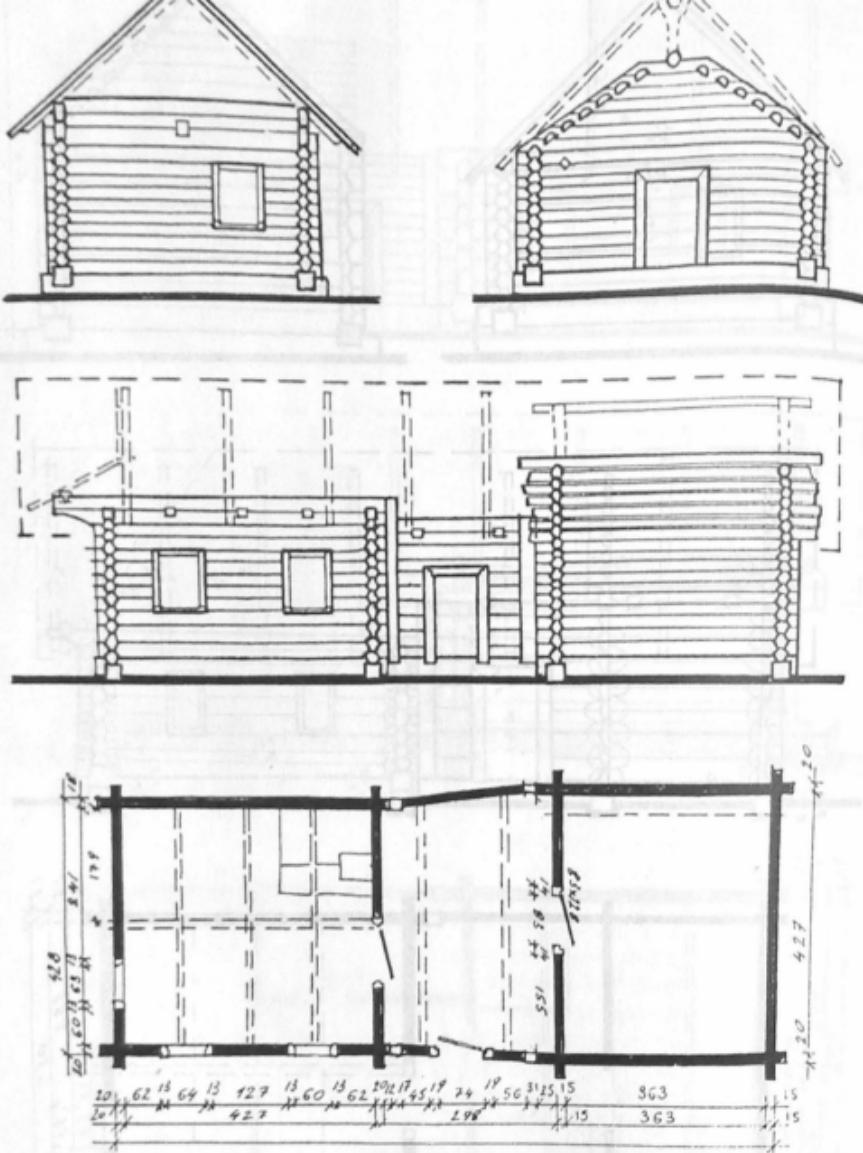
Нижні вінці зрубу ("подруби") мають значні в перекрої розміри (0,5:0,4 м). Вони виготовлені з дуба. Спочатку вкладені поздовжні подруби,

7. Хата першої половини XIX ст. (с. Ігнатівль)

8. Хата середини XIX ст. (с. Млинни)

9. Хата середини XIX ст. (с. Закусили)

на них — поперечні. "Подруби" знаходяться на дубових, вкопаних у землю, "палиях".

Зруб житлового приміщення зведеній із соснових брусьв ("тесанців" 0,3 x 0,2 м). Замок простий, двосторонній. У нижній пло-

щині вінців вибрана драчка. Між брусами — мохова прокладка. Долівка — глинобитна, рівень якої, приблизно, на 10 см вищий за рівень долівки у сіннях. Стіни зовні, всередині промашені білою глиною.

У житловому приміщенні три вікна: два — на фасаді, одне — причілку (наблизене до покуті) із розміром світлового отвору $0,7 \times 0,9$ м кожне. Сліди нижнього краю вікон свідчать про те, що їх переробляли — збільшили та дещо підняли вгору. Якщо у давніших вікнах відстань від "подоконника" до "подруби" становила 65 см, то в новіших — 75 см.

Стеля "нашлапна" (в розбіжку). Для утеплення на ній розстелені кулі простої житньої соломи, які присипані піском. "Сволоки" комбіновані — на одному поздовжньому три поперечних. Художнє оздоблення першого заслуговує особливої уваги. Його нижні грани протесані (з виділенням центральної частини), торець, що виходить на причілок, вирізаний у формі зооморфної голови з ріжками. Протилежний кінець також художньо протесаний з двома закінченнями у верхній частині, які нагадують ноги. Варто зазначити, що торці полішки часто називають відповідно "головкою" і "ногами". Щоправда, художня обробка характерна, як правило, тільки для "головки". Її зарізали східчасто чи з використанням сегментних форм або оздоблювали площинною різьбою у вигляді зубців-трикутників, хрестиків тощо. Спорадично площинною різьбою (хрестиками, розетками, зубчиками) прикрашали нижню і бокову площини сволоками.

Ширше дослідження поліського будівництва показує, що сволок був об'єктом особливої уваги та персоніфікації поліщуків. У минулому, очевидно, його вважали якимось домашнім божеством. Це підтверджують широке використання цього елемента у фольклорі та обрядовості, а також комплекс обрядодій, якими супроводжувалось його встановлення у зруб хати, та деякі термінологічні означення сволока: "батько", "дід", "дідів пояс", "содержитель", "цар хати" тощо¹⁶.

Не менш цікавою є друга частина будівлі — суцільній зруб комори і сіней. Зруб складений зі соснових колод діаметром у середньому 0,19 м кожна. Кутова врубка — проста, одностороння. Між вінцями мохова прокладка. Драчка, як і в коморі хати Федори Невмержицької, вибрана у верхній площині вінців.

Торці вінців непротесані. В сінях долівка глинибита з дубових півколод, вкладених упоперек будівлі.

Як у сінях, так і в коморі стеля відсутня. В коморі вона суміщена з розрідженим "накотом даху". Висота даху ("накоту") і зрубу співвідноситься 1:1. Перехрещення схилів накоту при гребені творять кут 110 градусів. Особливістю конструктивного рішення комори є те, що причілок накоту ("закот") з боку сіней зміщений до поперечної стіни на 1,84 м, відповідно зміщені три верхніх поперечних вінці зрубу. Таким чином, над входом у комору влаштований навіс-шопа, де зберігали діжки з деякими продуктами.

Подібні навіси, утворені зміщенням 3—4 верхніх вінців зрубу комори, побутували в житлах з дахом на кроквах в інших районах Полісся (с. Блідча Іванківського р-ну Київської обл.).

Він був наявним у хаті О.Рубея з с. Бігуня Овруцького району, яку описав С.Таранущенко¹⁷. До речі, іноді "закот" даху в коморі організовували при відсутності стіни під ним¹⁸. На нашу думку, такий навіс-закот перед входом у комору є реліктом комори як окремої будівлі двору, тобто зафікований матеріал підтверджує гіпотезу польського етнографа К. Мошинського про виникнення тридільного житла безпосередньо з однодільного, шляхом об'єднання його сінми з поставленою навпроти коморою¹⁹. Широко побутували в лісостеповій та лісовій зонах України окрім комори з винесеними закритими піддашшями над входом. Зрубні нішні навіси були характерні для "амбарів" Півночі Росії²⁰. Стебка виявленої в Ігнатполі будівлі відгороджена при тильній стіні сіней за допомогою двох вкопаних у землю "увушлі". Гі стеля влаштована приблизно на 0,5 м нижче стелі житлового приміщення, долівка — на 0,3 м нижче долівки в сінях.

Хлів будований за допомогою дубових "увушлі", простір між якими заповнений деревом гіршої якості. Дахи хліві підтримують дві дубові, вкопані по поздовжній осі будівлі (впритул до поперечних стін) сохи. На сохи вкладена "кладь", на ній знаходяться "ключини".

10. Хата середини XIX ст.
(с. Млинни)

Будівлю завершує двосхилий дах, який у 1920-х роках пошили житніми "куликами". За свідченням власниці, до того часу поверхня даху (за винятком хліва) була покрита довгими (на всю довжину схилу) коленими з дуба дошками.

Хата у плані — квадрат, комора — прямо-кутник із співвідношенням сторін 1:2. Діагональ у сіннях дорівнює сумі довжин фасадної стіни комори і сіней, довжина комори (з нішою) — довжині сіней (у житловій частині). Висота і ширина дверей (вхідних, хатніх і тих, що ведуть у комору) співідносяться 1,7:1.

Хата першої половини — середини XIX ст. у с. Закусилах Народицького району відрізняється від описаних вище меншими розмірами та використанням матеріалу гіршої якості. У плані вона складається з двох зрубів (хати і комори), об'єднаних поміж собою за допомогою "аршаб". У сіні ведуть тільки одні двері (з головного фасаду). При тильній стіні в сіннях була "вістебка". Комора на товщину двох вінців ширша від житлового приміщення, житлове приміщення — довше на товщину двох вінців за його ширину і дорівнює ширині комори. Ширина комори співідноситься з її довжиною 1:1,2. Висота зрубу житлової камери більша від зрубу комори, остання, в свою чергу, перевищує сіни. Висоти та ширини дверей співідносяться: вхідних та хатніх — 1,7:1, тих, що ведуть у комору, — 1,6:1.

Підвалини (поздовжні та поперечні) встановлені на камені. Під житловим приміщенням фундамент стрічковий, під комо-

рою камені вкладені тільки на вуглах (знизу її "продуває").

Стіни житлового приміщення зведені зі соснових колод завтовшки 20 см. Замок простий, односторонній. Між вінцями — мохова прокладка. У нижній площині колод вибрана драчка. Торці колод протесані у формі шестигранника. Долівка житлового приміщення і сіней — глинобитна, стеля — "нашлапна" (в розбіжку). Її підтримує комбінація з одного поздовжнього "своловка" і трох поперечних "своловочків". "Головка" головного своловка фігурно затесана у вигляді чотирьох сходинок. У житловому приміщенні три вікна: два — на головному фасаді, одне — на боковому. Стіни зовні та зсередини білені. Верхній поздовжній вінець та "записочниця" з боку причілку винесені на один аршин (71 см). У край виносів зарубаний "дармовис", до якого кріплять похилі крокви ("байстрюки"), які утворюють піддашшя.

Техніка та технологія зведення зрубу комори аналогічна, тільки товщина його вінців менша (15 см) та відсутня мохова прокладка. Дерев'яна підлога виготовлена з товстих соснових плах. Вінчає приміщення розріджений накот. Поперечні стіни накоту викладені з колод, поздовжні (за винятком верхнього своловка) — колених півколод. При тильній стіні комори (на рівні передостаннього верхнього вінця) поперечні стіни врубана товста жердка. Висота комори (з верхнім своловком та підвалиною) дорівнює її довжині. Кут при вершині накоту становить 110 градусів.

Будівля покрита двосхилим солом'яним дахом. Над житловим приміщенням зведені дахи на кроквах, які на рівні 1/3 частини їх висоти попарно зв'язані "путом". Конструкція даху над коморою інша. На рівні поперечних стін у верхній своловок накоту врубано дві сошки ("дідки"), на яких розміщується поздовжня "кладь"²¹. За кладль зачіплені ключини. Лати до крокв закріплені за допомогою соснових кілків. Відстань між латами становить одну "п'ядь" (великую п'ядь). Нижній ряд даху пошитий "острішками" (колошом вверх), інші — "куликами" (колошом вниз).

11. Хата першої половини середини XIX ст.
(с. Закусили)

Цікавий зразок поліського житлового будівництва середини XIX ст. виявлено у с. Млинах Овруцького району. В плані будівля складається із зрубу хати, об'єднаного за допомогою "арцаб" зі суцільним зрубом сіней і комори.

Зруб житлового приміщення у плані становить квадрат, комора — прямокутник із співвідношенням сторін 1:8:1. Діагональ сіней дорівнює сумі чільних стін комори і сіней. Висота і ширина входних дверей співвідносяться 1:7:1. Зруб житлового приміщення дещо нижчий від зрубу сіней і комори.

Підвальни (поздовжні на поперечних) лежать безпосередньо на землі. Стіни житлового приміщення зведені зі соснових колод діаметром 23 см. Замок простий, односторонній. Між вінцями мохова прокладка. У нижній площині колод — драчка. Краї колод протесані у формі шестигранника. Зовні і всередині стіни білені. У хаті три вікна: два — на фасаді, одне — на причілку. Сволоки комбіновані — на одному поздовжньому три поперечні. В торці "головки" поздовжнього сволока вирізаний хрест.

Стіни та "накот" над коморою побудовані зі соснових колених півколод (накот навіть з "обаполків"). На стінах колоди по краях протесані на зразок п'ятигранника. У нижній площині вінців — драчка, між ними — мох. На рівні верхнього вінця зрубу вздовж поперечних стін врубані два бруси. Висота комори дорівнює її ширині. Кут при вершині на коту — 110 градусів.

Дах трисхилий, під шифером. Колись був двосхилим.

Дуже цікаву житлову будівлю першої половини — середини XIX ст. виявлено у с. Дідковичах Коростенського району²². В плані вона складається зі зрубу хати, об'єднаного за допомогою стовпів із зрубом сіней та комори. При тильній стінці сіней виділена "стебка". Поперечні підвалини знаходяться на поздовжній.

Стіни житлової камери зложені зі соснових півколод, торці яких протесані у формі п'ятигранника. Замок простий. Між вінцями мохова прокладка. У нижній площині півколод — "драчка". Сволоки комбіновані — на одному поздовжньому три поперечні.

В хаті чотири вікна: два на фасаді, одне на причілку, ще одне маленьке — в напільній стіні. В куті між пороговою і тильною стінами — піч архаїчної конструкції (комин підвішений до сволока).

Зруб комори зведеній із соснових колод, торці яких шестигранні. Драчка вибрана у верхній площині вінця. Вінчає зруб розріджений накот з колод.

Дах двосхилий. Над коморою він з довгих колених дощок, прибитих до "накоту" кілками, над хатою — солом'яній.

На увагу заслуговує хата першої половини — середини XIX ст. з с. Великих Миньок Народицького району. В плані будівля складається з житлового приміщення, сіней і комори. До причілка комори прилягає хлів. Зруб комори і сіней суцільний.

Стіни житлового приміщення зведені "в вугли" зі соснових колод. Краї зрубу протесані у формі шестигранника. Долівка глинобитна. Сволоки комбіновані: три поперечні на одному поздовжньому. Стіни білені зовні і всередині. Приміщення має чотири вікна: два — на чільному фасаді, по одному — на причілковому та тильному.

Зруб комори зложений теж із колод. Його технологічне вирішення таке ж, як і житлового приміщення, тільки торці не протесані та у сінешній стіні відсутня мохова прокладка. Перекрите приміщення розрідженим накотом. Особливістю конструктивного вирішення "накоту" є те, що нижче (через два вінці) центрального верхнього сволока в поперечні

"закоти" врубано ще один додатковий поздовжній сволок. Кліті з додатковим поздовжнім сволоком відомі також на Рівненщині²³. Мабуть, цей конструктивний елемент поліщукі застосовували з метою укріплення причілків. Відомо, що на Півночі Росії при значних розмірах споруди фронтони зв'язували по осі 5–8 поздовжніми полінами²⁴.

Поданий матеріал дозволяє стверджувати, що в минулому існували багато конструктив-

них варіантів даху "накотом": виявлені з суцільним, розрідженим "накотом", з винесеною нішею над входом, додатковим центральним сволоком тощо. Необхідно зазначити, що "накоти" влаштовували і над іншими будівлями селянського двору: кузнями, хлівами, клунями²⁵. Отже, детальне дослідження відповідних реліктів вкрай необхідне для повного висвітлення поліського народного будівництва.

1. Таранушенко С. Давнє поліське житло // Народна творчість та етнографія (дал.— НТЕ).— 1969.— № 1.— С. 18.
2. Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии.— Санкт-Петербург, 1852.— С. 266–285.
3. Лысенка П.Ф. Раскопки Бярасця // Помнікі гісторії і культури.— 1971.— № 1.— С. 20.
4. Бломквист Е.Э. Крестьянские постройки русских, украинцев и белоруссов (Поселения, жилища и хозяйствственные строения) // Восточнославянский этнографический сборник: Очерки народной материальной культуры русских, украинцев и белоруссов в XIX – начале XX в.— М., 1956.— С. 132.
5. Данилюк А. Релікти давнього будівництва.— Рівне, 1995.— С. 25–32, 57.
6. Косміна Т.В. Традиції та інновації в архітектурі народного Києва та Київщини // Етнографія Києва та Київщини: традиції й сучасність.— К., 1987.— С. 174.
7. Бломквист Е.Э. Крестьянские постройки...— С. 97.
8. Таранушенко С. Давнє поліське житло.— С. 20.
9. Чубинський П.П. Малоросси Юго-Западного краю: жилище, утварь, хозяйственны постройки и орудия //Труды этнографических-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Русским географическим обществом Юго-Западного отдела, собранные Чубинским П.П.— Санкт-Петербург, 1877.— Т. 7.— Вип. 2.— С. 375; Moszyński K. O kulturze ludowej południowo-środkowego Polesia // Ziemia.— 1925.— № 6–8.— S. 127.
10. Таранушенко С. Давнє поліське житло.— С. 20.
11. Там само.— С. 12–18.
12. Юрченко П.Г. Дерев'яна архітектура України.— К., 1970.— С. 15; Таранушенко С. Давнє поліське житло.— С. 20–21.
13. Локотко А.И. Белорусское народное зодчество.— Минск, 1991.— С. 117, 282.
14. Таранушенко С. Давнє поліське житло.— С. 20.
15. Локотко А.И. Белорусское народное зодчество.— С. 117, 282.
16. Радович Р., Сілецький Р. Стеля та сволок у традиційному будівництві поліщуків (конструктивно-технологічний та обрядовий аспекти) //Народознавчі Зошити.— 1996.— № 2.— С. 78–92.
17. Таранушенко С. Давнє поліське житло.— С. 14.
18. Там само.— С. 12.
19. Moszyński K. Kultura ludowa słowian.— Kraków, 1929.— Cz. 1. Kultura materialna.— S. 553.
20. Бломквист Е.Э. Крестьянские постройки...— С. 309–310.
21. Кліті з "накотом", над яким зведено дах на "дідаках" або "козлах", характерні для деяких районів Білорусі (Локотко А.И. Белорусское народное зодчество.— С. 197).
22. Як можна судити зі свідчень С.Таранушенка, в минулому в цьому селі широко побутували різні будівлі без стелі з рубленим накотом (Таранушенко С. Давнє поліське житло.— С. 20).
23. Данилюк А. Релікти давнього будівництва...— С. 27.
24. Бломквист Е.Э. Крестьянские постройки...— С. 98.
25. Таранушенко С. Давнє поліське житло.— С. 20; Його ж: Клуні Українського Полісся // НТЕ.— 1968.— № 3.— С. 60–64.